

Література

1. Новиков Д.А. Теория управления организационными системами / Д.А.Новиков. — М.: МПСИ, 2005. — 584 с.
2. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. — М.: Дело, 2006. — 720 с.
3. Хлебников Д. Матричная модель предприятия // www.club-management.org.
4. Chandler A.D. Strategy and Structure / A.D. Chandler. — Cambridge: MIT Press, 1962.
5. Kaplan R.S., Norton D.P. The Balanced Scorecard. — Measures then drive Performance // Harvard Business Review. — 1992. — Vol. 70. — N 1. — P. 71—79.
6. Рогожин С.В. Теория организации / С.В. Рогожин, Т.В. Рогожина. — М.: Экзамен // www.cfin.ru/management/strategy/org_n_man.shtml.
7. Бурков В.Н., Заложнев А.Ю., Новиков Д.А. Теория графов в управлении организационными системами / В.Н. Бурков, А.Ю. Заложнев, Д.А. Новиков. — М.: Синтег, 2001. — 124 с.
8. A. Ehrbar. EVA: The Real Key to Creating Wealth. — New York: John Wiley & Sons, Inc. — 1998. — P. 130—131.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2010.

УДК: 332.14.146(477)

Г.С. Фролова, канд. екон. наук,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

БЛАГОУСТРІЙ У СИСТЕМІ КРИТЕРІВ ЯКОСТІ ЖИТТЯ

Анотація. У статті визначено та досліджено основні якісні критерії комфортності середовища життєдіяльності, що формується у процесі благоустрою, встановлені тенденції їх змін у постсоціалістичній Україні, доведено фундаментальний характер благоустрою у підвищенні якості життя, визначено активний вплив якісних характеристик середовища життєдіяльності на психологічний та емоційний стан громадян, на якість життя та формування суспільних відносин.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: благоустрій, якісні характеристики, якість життя, середовище життєдіяльності, громадянське суспільство, формування особистості, суспільні відносини, трансформаційна економіка, державна політика.

Основоположним принципом прогресивного суспільства у нинішніх умовах науково-технічного прогресу та розвитку демократії є забезпечення сприятливих умов життя та підвищення його якості

для усіх громадян країни. Якість життя — це комплексне поняття і масштабна проблема, яка передбачає створення комфортних умов та їх постійне удосконалення для життєдіяльності як окремої людини, так і умов буття і благополуччя всього суспільства.

Під впливом прискорених темпів урбанізації та задоволення зростаючих матеріальних потреб у людей формується більш прискіпливе ставлення до якості життя, нове уявлення про його вимір, яке з точки зору гармонії і краси оточуючого середовища є суперечливим. З одного боку, людина все більш схильна перебувати у природних умовах, не займаних цивілізацією. З іншого боку, в епоху бурхливого технічного розвитку вона не здатна відмовитись від широкого використання продукції новітніх технологій заради збереження природного оточення. Тому дослідження проблем якості життя неминуче стикається з протиріччями між ступенем задоволення потреб міського чи сільського населення в екологічному чистому середовищі та різноманітними зростаючими потребами громадян у споживчих товарах та продукції, виробництво якої пов'язане з інтенсивним використанням природних ресурсів і неминучим негативним впливом на стан навколишнього природного середовища.

Поняття якості життя виходить за межі традиційного уявлення про матеріальний добробут та рівень життя, так як категорія якості життя є більш ширшим і ємним поняттям, ніж рівень життя. Якщо рівень життя вимірюється загально визнаними індикаторами соціально-економічного змісту, що мають кількісний вимір, то якість життя охоплює як параметри рівня життя, так і компоненти, які не піддаються кількісному обчисленню. Вони характеризують переважно комфортність умов перебування на тій чи тій території або населеному пункті, сутність яких визначається здебільшого якісними показниками.

У формуванні комфортних умов перебування на території населеного пункту задіяні чисельні фактори: кліматичні умови, природні характеристики, політична ситуація, стан розвитку демократичних інститутів, рівень злочинності та багато інших. При цьому уявлення про комфортність умов життєдіяльності та якість життя немислиме без відповідного рівня благоустрою території чи населеного пункту. Актуальним завданням у цій проблемі є встановлення критеріїв якості життя, які пов'язані з благоустроєм територій населених пунктів і забезпечуються заходами з благоустрою з метою створення комфортних умов для життєдіяльності людей.

Проблеми якості життя в нинішніх умовах стають все більш актуальними та дискусійними серед політиків, державних діячів,

вітчизняних і зарубіжних учених. Це питання не залишається без уваги майже всіх українських та зарубіжних економістів. Йому присвячені чисельні наукові праці фундаментального і прикладного характеру. Проте компоненти благоустрою територій населених пунктів, що не мають кількісного виміру та формують якісні характеристики середовища життєдіяльності людей у нинішніх умовах, розглядаються в них недостатньо повно, переконливо і аргументовано.

Разом з тим якісна характеристика територій, яка безпосереднім чином пов'язана з благоустроєм та залежить від нього, відіграє визначальну роль у формуванні світогляду, культури, поведінки окремої особистості та в цілому суспільних відносин, а також тісно взаємопов'язана з соціально-економічним розвитком населеного пункту чи регіону. Тому метою даної статті є привернути увагу науковців та широкої громадськості до фундаментального характеру благоустрою у підвищенні якості життя, а також у соціально-економічному, психологічному та культурно-естетичному розвитку громадянського суспільства.

В сучасних умовах якість життя оцінюється, насамперед, факторами, які характеризують споживчі властивості території проживання, визначають комфортність середовища життєдіяльності, що формуються під дією заходів з благоустрою населених пунктів і територій і не мають кількісного виміру. До них, насамперед, відносяться: сучасність житла, природно-ландшафтні властивості території (наявність водойм, лісопаркової зони, мальовничість рельєфу, придатність ґрунту для озеленення, дія екзогенно-геологічних факторів), рекреаційні особливості території, її історико-культурна цінність, архітектурно-планувальні властивості, зручність зв'язку з центром населеного пункту та з громадськими центрами міських районів, доступність місць прикладання праці, їхня різноманітність, доступність місць масового відпочинку, організація дорожнього руху, дизайн малих архітектурних форм та інші.

Житло становить основу буття людей. Тому якість життя визначається, насамперед, наявністю у громадян комфортного житла. Не аналізуючи стан забезпечення населення України житловою площею, що піддається кількісному виміру і постійно відслідковується органами державної статистики, актуальною проблемою постає нинішня якість житлових помешкань, яка відіграє визначальну роль у формуванні комфортних умов проживання громадян. У цьому зв'язку необхідно відзначити, що 72,2 % житлового фонду в Україні було побудовано в період 40-х–80-х років минулого століття і за технічними нормативами експлуатації ви-

магає капітального ремонту. Проте на теперішній час у 28,9 % житла, збудованого в 40-х роках, капітальний ремонт ніколи не проводився, 39,6 % житла, збудованого у 50-х роках, 54,4 % — збудованого у 60-х роках, 67,2 % — збудованого у 70-х роках, не мало капітального ремонту [1]. Це свідчить про те, що більшість сімей в Україні мешкає в несучасному, а подекуди і в аварійному помешканні.

Приватизація житлового фонду у постсоціалістичній Україні частково зняла відповідальність з держави за технічний стан житлових приміщень, що перейшли у приватну власність громадян. Проте процес відчуження державного житлового фонду у приватну власність проблему підвищення комфортності житла у сучасних умовах вирішити не може через невідповідність доходів значної частини населення України та вартості ремонтних робіт.

Відомо, що комфортність умов буття визначається можливістю користування якісною водою, електроенергією, теплом, газом, каналізацією, телефонним зв'язком тощо. Забезпечення населення цими елементами благоустрою безпосередньо залежить від технічного стану інженерних комунікацій, який забезпечується будівництвом і утриманням трубопроводів, кабелів, колекторів та іншого інженерного обладнання. Проте на теперішній час третина водогінно-каналізаційного господарства є зношеним і потребує капітального ремонту [1]. Нині воно обслуговується муніципальним житлово-експлуатаційним господарством, яке через низку причин невідкладне відновлення інженерних комунікацій у необхідних обсягах здійснити не може. Такий стан та його негативна динаміка призводить до великих ризиків у водопостачанні та відведенні стоків, що знижує рівень комфортності, негативно впливає на відчуття впевненості та надійності у збереженні досягнутих санітарно-гігієнічних та побутових мов проживання, а також не може забезпечити підвищення рівня відповідних елементів благоустрою.

При цьому слід зазначити, що за даними Держкомстату України у 78 % сільських населених пунктів країни водопровід зовсім відсутній, у 97 % сіл немає каналізації, 54 % сіл не газифіковані, 60 % протяжності вулично-дорожньої мережі не має штучного освітлення [2, 3]. Якщо ці характеристики доповнити низькою якістю питної води, відсутністю доріг з твердим покриттям та штучним освітленням, наявністю чисельних несанкціонованих сміттєзвалищ, які перетворюють території населених пунктів у суцільний смітник, то створюється гнітюче враження від непорядкованості, незручності, не комфортності та занедбаності територій населених пунктів.

Негативні тенденції у сфері благоустрою населених пунктів пригнічують психологічний та емоційний стан громадян, негативно позначаються на якості їх життя та є однією з основних причин вимирання українських сіл, які на весь світ славляться своїми унікальними чорноземами. Відсутність комфортного та доступного житла гальмує розкриття творчого чи виробничого потенціалу людини, позбавляє її відчуття соціальної захищеності та є фактором погіршення стану здоров'я. Тому покращення житлових умов громадян, утримання житлового фонду в належному стані, забезпечення територій населених пунктів найнеобхіднішими елементами благоустрою є невід'ємною складовою підвищення якості життя населення та визначальним фактором створення комфортних умов проживання.

Незважаючи на те, що ця проблема визнається усіма політичними партіями, є предметом передвиборчих політичних дебатів та входить до програм діяльності усіх постсоціалістичних урядів, комфортне житло продовжує залишатися недоступним для більшості громадян України. Крім того, стан благоустрою територій населених пунктів має негативні тенденції, які не вдається подолати весняними місячниками з благоустрою та конкурсами на кращий населений пункт країни з благоустрою.

Крім того, у населених пунктах, особливо у великих містах, комфортність життєдіяльності та зручність перебування громадян на їх території забезпечується якісним функціонуванням транспорту. У нинішніх умовах соціально-економічного розвитку постсоціалістичної України та масштабної автомобілізації спостерігається невідповідність розвитку транспортної мережі та темпів зростання кількості автомобільного транспорту. Це призводить до зростання інтенсивності руху, до руйнування покриття проїзної частини вулично-дорожньої мережі та елементів конструкцій мостових споруд, знижує рівень безпеки, погіршує показники якості та ефективності перевезень пасажирів і вантажів, підвищує техногенне навантаження на довкілля, що безпосереднім чином негативно впливає на якість життя населення. При цьому якщо врахувати технічне старіння рухомого складу, погіршення якості пасажирських перевезень за такими показниками, як наповнюваність транспортного засобу, забезпечення міським електротранспортом та автобусами, регулярність руху, то стає очевидним, що функції і завдання благоустрою щодо забезпечення комфортних умов життєдіяльності населення вимагають коригування розвитку дорожньо-транспортної мережі в Україні.

З точки зору благоустрою населених пунктів і територій на якість життя значно впливає зовнішній вигляд території. Нині в

результаті високих темпів технічного прогресу з'являється можливість функціонального вирішення проблем, що виникають унаслідок швидких темпів росту міст та концентрації в них великої кількості людей. Проте в результаті утворення нових населених пунктів, будівництва швидкісних шляхів сполучення, використання у побуті продукції високих технологій довкілля і територія проживання зазнають все більшого антропогенного навантаження, неминуче порушується природний баланс оточуючого середовища. Великі міста починають набувати характеристик, нестерпних для життя: загазованість повітря, шумовість середовища проживання, низька якість питної води, недоступність місць відпочинку, занедбані парки і сквери тощо, відповідальність за стан яких лежить як на юридичних особах, органах влади, так і на окремих громадянах. Разом з тим, місто і надалі зберігатиме силу притяжіння, як середовище напруженої інтелектуальної, громадської, політичної та бізнесової діяльності, з можливістю вибору сфер працевлаштування, відпочинку та дозвілля. Тому актуальним завданням розвитку територій міст постає їх благоустрій, який би відповідав потребам городян в екологічно чистому, естетично впорядкованому, зручному та комфортному середовищі.

Кожному місту притаманна своя зовнішність, яка визначається поєднанням природних, ландшафтних, архітектурних, історичних, економічних і культурних факторів і традицій. Саме ці характеристики надають населеному пункту риси неповторності, формують оригінальний вигляд та створюють відчуття комфорту перебування в ньому.

У зв'язку з тим, що якість місцезнаходження сприймається і визначається людиною, насамперед, через зір, на відчуття якості життя і формування комфортних умов життєдіяльності вагомий вплив має архітектура забудови населеного пункту. Вона формується з часу виникнення населеного пункту під впливом історичних, політичних, культурних, етнічних, національних факторів та традицій. Епоха соціалістичного розвитку України, коли пріоритетом державної політики було швидке забезпечення населення житлом, характеризується впровадженням не дорогих типових проєктів будівництва житла поблизу промислових об'єктів. Це позначилося на архітектурних рішеннях споруд, які не відзначаються оригінальністю, не враховують місцеві особливості та відмінні традиції будівництва по регіонах України. Тому нині архітектура більшості житлових масивів по всій території країни є переважно однотипною, низької архітектурної якості і не може викликати естетичне захоплення та відчуття комфорту. Забудова

міст однаковими, нудними, незручними для життя багатоповерхівками та відсутність облаштованих дворових просторів необхідної площі стали визначальними факторами формування некомфортного середовища не лише за його функціональними якостями, а й за негативним впливом на нервову систему людини.

Слід зазначити, що нині спостерігається динамічна зміна архітектурно-ландшафтної організації окремих територій як у великих містах, так і невеликих населених пунктах, реконструюються важливі історичні місця. Місто радує городян і привертає увагу приїжджих новими красивими забудовами, вдалим архітектурно-планувальними рішеннями. Проте помешкання у таких будівлях залишаються недоступними для переважної більшості громадян України, про що свідчить зростання черг на отримання соціального житла.

На початку третього тисячоліття людство опинилося не тільки перед загрозою втрати рівноваги у природному середовищі, а й перед серйозними медичними проблемами — депресією, хронічною перевтомою, нервовими перевантаженнями і стресами. Доведено, що чим більше людина віддаляється від природного ландшафту, мешкаючи на урбанізованій території, тим більше у неї виникає потреба компенсувати цей емоційний фактор за рахунок ландшафтної архітектури, ландшафтного дизайну, системи озеленених просторів.

Ландшафт, як об'єкт благоустрою, є складною системою для багатовимірного сприйняття його людиною. Однак саме естетичний аспект ландшафту є визначальним в оцінці комфортності місця перебування. В естетичному сприйнятті ландшафту беруть участь зір, слух, нюх, дотик. Кожен орган чуття вносить свій внесок у загальне емоційне сприйняття ландшафту. Складна гама кольорів, тонів, обрисів, запахів і звуків формує цілісний образ ландшафту. Однак дослідним шляхом встановлено, що ландшафт сприймається головним чином візуально, так як зором сприймається до 90 % інформації про оточуюче середовище [4]. Він також має неперевершене значення у процесі пізнання світу та формуванні особистості.

Природний ландшафт є основою утворення і розвитку населеного пункту та важливою складовою якістю життя людини. Від того, в якій місцевості мешкає людина — у занедбаній чи місцевості виняткової краси, залежить її психологічний та емоційний стан, формується відчуття захвату, комфорту життєдіяльності, розвивається бажання збереження природної та культурної спадщини чи навпаки, проявляється байдужість та зневага до оточення та подій, а також відчуття невірноваженості, роздратування та агресивності. Ці характеристики є тією сукупністю змінних компонентів якості життя, які не піддаються стандартизації та арифметичному обчис-

ленню, але визначальним чином впливають на формування особистості, її культурно-естетичне виховання.

Першим і головним вчителем розуміння краси була і залишається природа, оточуючий ландшафтний світ. Художнє сприйняття людиною форми виникає, розвивається і збагачується у процесі постійного, безперервного спілкування нею з усім тим, що її оточує. Естетично і системно організоване природне середовище створює потужний інформаційний тиск на людину, примушуючи адекватно сприймати її гармонійні форми. Коли людина знаходиться у прекрасному ландшафті, відчуває, споглядає та вдихає його, вона відчуває захват, духовний і тілесний комфорт. І навпаки, зруйнований, спотворений ландшафт викликає у людини почуття засмученості, неврівноваженості, втоми та роздратування.

Територіальна концентрація промислового виробництва, безоглядне використання природно-ресурсного потенціалу, прогалини у нормативно-правовому регулюванні трансформаційних процесів у постсоціалістичній економіці у поєднанні з недосконалими технологіями та втратою пріоритетів у збереженні довкілля, в утриманні інженерної інфраструктури населених пунктів призвели до значного погіршення природних властивостей ландшафтів як показників благоустрою, які суттєво впливають на якість життя.

Рослинність, рельєф і водойми є не тільки ландшафтними компонентами, а й природним, гармонійним середовищем для життєдіяльності, яке емоційно підтримує людину. Тому наявність лісопаркової зони, міського скверу, озелененої території між багатоповерхівками, їх вдале просторово-композиційне розташування позитивно впливають на фізичне і психологічне здоров'я населення.

З іншого боку оточуюче середовище зумовлює способи і форми людської життєдіяльності. Воно впливає на формування особистості, повсякденно впливаючи на почуття, а через них на розум людини, на його ціннісні орієнтири, установки та поведінку. При цьому оточуюче середовище не пасивно відображає систему відносин у суспільстві, а здатна активно впливати на них — сприяти розвитку нових гармонійних відносин чи, навпаки, утруднювати ці відносини та негативно впливати на поведінку громадян. Тому створення естетичного довкілля має сприяти становленню нових норм життя, розвитку гармонійних стосунків у суспільстві.

Значення цього аспекту благоустрою у системі якості життя особливо зростає у перехідні епохи, які вимагають від людини реалізації її духовного потенціалу та творчої активності. Осмислення, адекватне сприйняття та результативність здійснюваних реформ у постсоціалістичній Україні залежатиме від сформова-

них у кожного члена суспільства духовних і моральних засад, від естетичного потенціалу суспільства, від гармонії стосунків у суспільстві. Тому без задіяння естетичного фактора благоустрою у трансформаційних процесах їх соціальна та людська ефективність буде мало результативною.

Дослідження якості життя набуло широкого розповсюдження в економічній політиці та суспільному житті розвинених країн світу. Зокрема, на рівні Європейського Союзу здійснюється скоординована політика підвищення якості життя населення. Проблема створення повноцінного життєвого середовища, збереження природного різноманіття та формування ландшафтів високої якості були присвячені Конференція ООН з розвитку населених пунктів (ХАБІТАТ-II), діяльність Європейської економічної комісії ООН і Ради Європи, якою була прийнята Європейська хартія регіонального/просторового планування (Торремолінська хартія, 1983 р.). Хартія проголошує, що мета регіонального/просторового планування полягає у забезпеченні кожного індивідуума навколишнім середовищем і якістю життя, які сприяють розвитку його індивідуальності [5].

Радою Європи була також прийнята Європейська ландшафтна конвенція (2000 р.). Цілями цієї Конвенції є сприяння охороні, регулюванню та плануванню ландшафтів, а також організація європейської співпраці з питань ландшафту. Слід відзначити, що Європейська ландшафтна конвенція була ратифікована Верховною Радою України 07.09.2005 р. і набула чинності в Україні з 01.07.2006 р. [6]. Нею встановлено, що ландшафт — це територія, характер якої є результатом дії та взаємодії природних та/або людських факторів. У Конвенції наголошується, що ландшафт є важливою складовою якості життя людини, ключовим елементом добробуту людини і суспільства та відіграє важливу суспільну роль у культурній, екологічній, природоохоронній та соціальній сферах.

Приєднавшись до зазначеної Конвенції Україною на міжнародному рівні визнано, що благоустрій є пріоритетом державної політики та важливим чинником підвищення якості життя її громадян. Враховуючи євро інтеграційний курс держави та приєднання до даної Конвенції Україна зобов'язана дотримуватися принципів Конвенції. Визнання благоустрою та естетичного середовища населених пунктів фактором удосконалення суспільних відносин, фактором формування людського капіталу та вирішення трансформаційних завдань обумовлює необхідність віднесення проблеми благоустрою населених пунктів України до складу найважливіших завдань формування і розвитку нового суспільства.

Література

1. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін. — К.: НВЦ НБУВ, 2009. — 687 с.
2. Статистичний щорічник за 2008 рік / Держкомстат України. — К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. — 566 с.
3. <http://www.mingkg.gov.ua>
4. Николаев В.А. Ландшафтоведение. Эстетика и дизайн. — М.: АСПЕКТ ПРЕСС, 2003. — 176 с.
5. Европейская хартия регионального/пространственного планирования: Торремолинская хартия. — <http://www.vasilieva.narod.ru/mu/csipfo/kpr/frames/guide/>
6. Закон України «Про ратифікацію Європейської ландшафтної конвенції» від 07.09.2005 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — №51. — Ст. 547.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2010.

УДК 339.9.01

О.А. Швиданенко,

д-р екон. наук, професор кафедри міжнародної економіки,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КОМПАНІЇ

Анотація: Обґрунтовано пріоритетні складові міжнародної економічної безпеки, які визначають напрями розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств, економічної політики держави в умовах глобалізації. Визначено ризики та загрози економічній безпеці компаній на міжнародній арені. Виділено групи методів управління безпекою зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

Аннотация: Обоснованы приоритетные составляющие международной экономической безопасности, которые определяют направления развития внешнеэкономической деятельности предприятий, экономической политики государства в условиях глобализации. Определены риски и угрозы экономической безопасности компаний на международной арене. Выделены группы методов управления безопасностью внешнеэкономической деятельности предприятия.

Abstract: Grounded priority components of international economic security, which determine the directions of enterprises foreign economic activity, economic policy under globalization. Identified risks and threats to companies economic security on the international arena. Distinguished the groups of foreign economic activity security managements methods.